Oraşul Iaşi la 1900. O perspectivă culturală[1]

Remus ZĂSTROIU

Keywords: *history of the city of Iasi, Romanian culture, Romanian newspapers*

Există un sindrom pe care literatura medicală nu l-a înregistrat. Este unul cu caracter local, iar inițiativa constatării, studierii şi înregistrării lui îmi aparține. L-am denumit „sindromul ieşean". Şi-a făcut apariția în urmă cu 149 de ani, la 5/17 ianuarie 1859, concomitent cu hotărârile de uriaşă responsabilitate şi de sincer patriotism care s-au luat în Sala „Elefant" de la Muzeul de Ştiințe Naturale din Iaşi. Principalele simptome sunt următoarele:

a. se manifestă, mai ales, în plan psihic;

b. marca determinantă o constituie instalarea convingerii că decăderea sub toate aspectele, dar mai ales sub acela cultural, a oraşului nostru este un proces în plină desfăşurare şi de neoprit.

c. cei la care se instalează sunt, în primul rând, intelectualii; oamenii politici, imuni cum i-a lăsat natura, se pare că sunt feriți, cu excepțiile de rigoare, un Mihail Kogălniceanu, un Nicolae Ionescu, de efectele respectivului sindrom.

În plină febricitate, bolnavul contaminat s-a lăsat mereu şi se lasă şi azi prins în mrejele unui discurs negativist, pe care îl dezvoltă pe două componente. Pe de o parte, lansează un atac vehement, şi din păcate nu cu totul neîndreptățit, împotriva Bucureştilor, capitală acaparatoare şi lipsită de recunoştință. Se înțelege că în egală măsură acuzele sunt îndreptate împotriva clasei politice, în primul rând a puterii care neîndreptățeşte şi neglijează oraşul nostru. Pe de altă parte, discursul capătă sonuri de tânguire, când cu surdină, când cu toată forța, tema clamată fiind aşa-zisa decădere economică şi, mai ales, culturală a vechii capitale a Moldovei.

În urmă cu trei-patru ani, într-un cotidian ieşean se publicau rezultatele unei anchete de opinie la care luaseră parte numeroşi tineri şi mai puțin tineri scriitori, universitari şi oameni de artă. Concluzia demersului în discuție venea, fără tăgadă, în sprijinul observațiilor mele. Toți erau contaminați de sus-zisul sindrom. Cum înțelegeau să-i combată efectele este, de asemenea, o formă de manifestare a maladiei. Soluția avansată de domniile lor era una foarte simplă: trebuiau făcute schimbări de esență în manageriatul cultural local. Cu alte cuvinte, managerii în funcțiune era absolut necesar să plece, iar în locul lor să fie înscăunați, cum lesne vă închipuiți, chiar respondenții

[1] Conferință prezentată în cadrul prelegerilor organizate de Institutul de Filologie Română „A. Philippide" şi de Asociația Culturală „A. Philippide" pentru a marca 600 de ani de la atestarea municipiului Iaşi.

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

anchetei în desfăşurare. Ecourile acestei discuţii s-au prelungit până astăzi şi sunt convins că ele se amplifică acum când oraşul sărbătoreşte 600 de ani de atestare documentară. O rubrică destinată actualităţii culturale ieşene, pe care o găzduieşte „Ziarul de duminică", revistă culturală din Capitală (la data apariţiei acestui text, „Ziarul de duminică", din păcate, nu se mai editează), şi pe care o semnează alternativ doi tineri universitari şi, totodată, critici literari, după ce a fost inaugurată de un scriitor, dezbate, de asemenea, în cheie subtextuală pesimistă, „starea literelor" de pe malul Bahluiului. Pe de altă parte, discuţiile curente în jurul unui *brand* al oraşului ori vizând ceea ce noi, ieşenii, putem oferi azi culturii naţionale nu ies nici ele din perimetrul unei viziuni pe cât de sceptice, pe atât de simpliste, de reducţioniste, de negatoare, într-un cuvânt, de nedrepte. În această direcţie a discuţiei ne conduce şi unul dintre cei mai originali artişti ieşeni, pictor şi scriitor în egală măsură. Într-un articol aşezat sub sintagma „Ultima tuşă", denumire a rubricii pe care o ţine în „Ziarul de Iaşi", articol intitulat *Ieşeanul emblematic*, domnia sa face un inteligent şi spiritual istoric al problemei, ajungând la următoarea concluzie: „Psihanalitic, noi ieşenii suferim cu toţii de complexul inferiorităţii. Pe care îl gestionăm, totuşi, cu oarecare ştaif."

„Sindromul ieşean", ca atare, trebuie privit însă dintr-o altă perspectivă şi tratat cu toată seriozitatea. Pentru că, vrem, nu vrem, el a apărut şi a evoluat pe fondul unor realităţi care nu pot fi nici negate, nici neglijate. Să ne amintim că la proclamarea Unirii din 1859, oamenii de stat din Moldova, artizanii acestei extraordinare înfăptuiri, au primit, fără să o pretindă, anumite garanţii de natură politică, socială şi economică. Aceste garanţii erau menite, între altele, să conserve starea *de facto* a oraşului Iaşi şi să-i permită o dezvoltare, sub toate aspectele, normală şi deplină. Printre măsurile care se preconizau era şi aceea pe care o aminteşte M. Kogălniceanu într-un discurs rostit în Adunarea deputaţilor în sesiunea parlamentară 1890/1891 de a se finanţa bugetul oraşului cu 10 milioane de lei, sumă uriaşă la 1860. Nu mai e cazul să spunem că această finanţare nu s-a produs niciodată. De aceea, Kogălniceanu spunea tot atunci: „Au trecut 25 de ani de la votul Constituantei fără să se fi făcut nimic din atâtea neapărate îmbunătăţiri de cari are nevoie Iaşul, şi poate să mai aştepte mult timp […]. Ar fi dar de făcut multe în Iaşi […]. Am auzit că are să se facă Universitate [e vorba de construcţia clădirii din Copou, n.m.], că ministerul Instrucţiei Publice se ocupă de aceasta; îi fac complimentele mele; dar nu e destul […]. Degrabă să se facă un proiect ca să se dea Iaşilor înapoi banii ce i s-au votat, pentru ca să se facă îmbunătăţiri. Eu promit tot concursul meu la un asemenea proiect de lege". Ministrul invocat era atunci, în cabinetul conservator al generalului Gheorghe Manu, Titu Maiorescu. Din nefericire, peste câteva luni, la 21 iunie 1891, Mihail Kogălniceanu va muri. Marele om politic nu va mai apuca să vadă nici noua Universitate, nici noua clădire a Teatrului Naţional, nici tramvaiele electrice sau declanşarea realizării aducţiunii de apă, câştiguri edilitare cu care oraşul se putea mândri la 1900, în ultimul an al secolului al XIX-lea.

Este firesc să ne întrebăm însă cum arăta sub raport demografic oraşul atunci. Recensământul populaţiei din 1 decembrie 1899 ne oferă datele necesare. Numărul total al locuitorilor se cifra la 77.000. Dintre aceştia, români erau 35.000, iar restul cetăţeni străini, cu sau fără protecţie. După criteriul confesiunii religioase, 35.000 erau creştini, 40.000 mozaici, la care se adăugau şi 60 de mahomedani, iar după sex, 40.000 erau femei şi restul bărbaţi; ştiutorii de carte erau în număr de 27.000, dintre care femei 11.000 şi bărbaţi 16.000.

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

Sub toate aspectele, după obținerea independenței şi proclamarea Regatului, oraşul se dezvoltase într-un ritm care, spre 1900, se accelerase vizibil. Deşi economia țării avusese de suportat efectele a mai multor crize, ultima chiar la sfârşitul secolului, deşi aşa-zisul război al taxelor vamale cu imperiile vecine era în plină desfăşurare, deşi aceleaşi imperii se hotărâseră cu mare greutate să încheie tratate economice cu România plecând de la clauza națiunii celei mai favorizate.

Trecând rapid în revistă, sub raport structural, componentele instituționale esențiale ale oraşului, care acoperea cu servicii în bună măsură întreaga Moldovă, fără a aduce în discuție şi aspectul economic, se pot constata mai multe elemente determinante.

Un reper important sub aspect spiritual, dar şi al învățământului seminarial şi teologic, precum şi al mişcării artistice – prin activitatea corului mitropolitan – îl constituia Mitropolia Moldovei şi Bucovinei.

Universitatea, prin facultățile ei, de medicină, de ştiințe, de drept, de litere şi filosofie, izbutise deja să facă din Iaşi un centru ştiințific şi cultural de o însemnătate şi o eficiență cu totul remarcabile. La 1900, majoritatea profesorilor universitari sunt doctori de la instituții de învățământ superior dintre cele mai reputate din Europa; sunt, de asemenea, „coapte" condițiile pentru ca şi la Iaşi să se poată acorda titlul de doctor; dar rectoratul, cu chibzuință, nu va forța declanşarea acestui proces, operațiunile de pregătire durând încă trei-patru ani.

Mulți dintre profesorii Universității au obținut o binemeritată recunoaştere în mediile ştiințifice naționale şi europene. Mă limitez doar la câteva exemple: Grigore Cobălcescu, ale cărui studii de geologie îi asiguraseră o reputație de necontestat; Alexandru D. Xenopol, care în mai 1896 este premiat de Académie de sciences morales et politiques din Franța pentru lucrarea *Histoire des roumains de la Dacie Trajane*, editată la Paris; după câțiva ani, în 1899, Xenopol publică, tot în Franța, *Les Principes fondamentaux de l'histoire*, iar în 1901, în urma raportului prezentat de marele istoric francez Alfred Rambaud, Académie de sciences morales et politiques îl alege membru corespondent. Cu un an înainte, la 29 noiembrie 1900, fusese ales şi preşedinte al unei comisii pentru păstrarea integrității culturale a oraşului; de altfel, Xenopol s-a situat, după 1891, în postura, pe care a onorat-o pe deplin, de continuator al lui Kogălniceanu, susținând atât în Parlament, cât şi la Academia Română, unde fusese ales chiar pe locul rămas liber prin moartea ilustrului său înaintaş, cauza oraşului nostru; tot în 1900, congresul internațional de istorie comparată îl alege vicepreşedinte al secției de istorie generală şi diplomatică, iar în 1903, Institutul internațional de sociologie îl primeşte printre membrii săi. Să mai adăugăm că, în 1897, un cotidian ieşean, „Noutatea", făcea publică hotărârea Academiei Române, care îl însărcinase pe profesorul Universității, Alexandru Philippide, cu alcătuirea dicționarului academic al limbii române. Era în modul cel mai direct o recunoaştere a autorității ştiințifice a lui Philippide, dar şi o manifestare a încrederii că la Iaşi se vor găsi colaboratorii pregătiți să-l însoțească pe învățatul ieşean în această adevărată epopee lexicografică.

Nu trebuie neglijată nici activitatea intensă şi plină de roade a Conservatorului de artă dramatică şi muzicală, care oferea în acei ani vieții artistice nume de prim rang, cum ar fi State Dragomir, Verona şi Vlad Cuzinschi, Mircea Pela, Ion Morțun ori viitorul mare dirijor şi creator de şcoală muzicală Antonin Ciolan, sau a Şcolii de Arte Frumoase condusă de pictorul D. Panaiteanu-Bardasare.

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

Centrului de emulaţie şi realizare ştiinţifică pe care îl reprezenta Universitatea, i se adaugă în modul cel mai firesc reţeaua de învăţământ primar, gimnazial şi, în primul rând liceal, existentă în oraş. De altfel, nu sunt puţini profesorii de la cele două mari licee, Naţional şi Internat, care vor trece în rândurile profesorilor universitari: Alexandru Philippide şi colaboratorul său la *Dicţionarul limbii române*, G. Ibrăileanu, sau Ioan Botez, unul dintre iniţiatorii studiilor de anglistică la noi, şi Ioan Paul, deschizător de drum în studiul esteticii. Dar alături de ei trebuie menţionaţi şi alţi dascăli de liceu cu un mare prestigiu intelectual şi profesional, între care Gheorghe Ghibănescu, istoric de renume, Grigore Buţureanu, Constantin Botez, Calistrat Hogaş, Vasile M. Burlă, Alexandru Bădărău ş.a. Rezultatele activităţii acestui remarcabil grup de profesori de liceu s-au dovedit a fi în permanenţă valoroase. Astfel, dintre cei 76 de absolvenţi ai promoţiei 1900 a Liceului Naţional, 59 au îmbrăţişat profesiuni care pretindeau studii universitare, în vreme ce trei, toţi de origine etnică evreiască, au preferat o carieră în comerţ, iar alţii 14 au rămas doar cu studiile liceale profesând, cei mai mulţi, în agricultură şi industrie. Dintre cei 59 de absolvenţi ai învăţământului superior, 22 au devenit avocaţi, 9, magistraţi, 20, medici, 2, farmacişti, 3, militari, 2, ingineri şi 1, profesor.

Am lăsat intenţionat în afara acestei discuţii un al „motor" al vieţii intelectuale şi culturale şi anume pe acela politic. Motivul este foarte simplu, pentru că, folosind o sintagmă celebră a lui Kipling, „aceasta este o altă poveste", deoarece acest „motor" pretinde singur o expunere de amploare. Totuşi, să notăm că la 1900, ca şi la 1890, prezenţa ieşenilor în viaţa politică era una activă şi, sub unele aspecte, clar individualizată, deşi reprezentarea propriu-zisă în rândurile puterii legislative sau executive lăsa mult de dorit. Este ceea ce observa şi Kogălniceanu într-un celebru discurs din sesiunea parlamentară 1889/1890: „destul cu sacrificiile făcute de moldoveni. Vedeţi mai totdeauna câţi moldoveni sunt în minister. Domnul Lascăr Catargi a socotit de cuviinţă, şi nu-i fac complimentele mele pentru aceasta, ca domnia-sa să fie singurul moldovean în ministerul său. Dar cel puţin era un preşedinte al Consiliului care cunoştea ţara Moldovei şi domnia-sa putea să spună ministrului de la Interne, ca şi celui de la Lucrări publice, precum şi celui de la şcoli, cari sunt interesele Moldovei şi a nu îngădui să se lase partea aceea a ţării cu totul în uitare".

Cu toate că la 1900 „partea aceea a ţării" nu mai admitea ca să fie lăsată în uitare, totuşi exista şi atunci, cum există şi astăzi, tendinţa centrului de a dirija fondurile după un algoritm interesat şi, prin forţa lucrurilor, nedrept. Dar prin oamenii politici din Iaşi, deputaţi, miniştri, prin profesorii universitari convocaţi în diversele comisii ministeriale şi prin numeroşii ieşeni stabiliţi la Bucureşti, se formase un *lobby* activ şi cu putere de influenţă care a ştiut în anumite momente să-şi impună punctul de vedere şi să apere interesele oraşului. Aşa se face că după 1890 s-au obţinut, prin acţiunile manageriale de excelentă ţinută ale primarilor Vasile Pogor, Nicolae Gane şi Ioan Diamandi, toţi trei renunţând la micile ambiţii de partid şi punând înainte doar nevoile comunităţii, precum şi prin activitatea *lobby*-ului de care vorbeam finanţările necesare, parte de la bugetul oraşului, parte de la bugetul statului, pentru o serie de investiţii de mare amploare: cumpărarea Palatului Roznovanu pentru Primărie, construcţia Universităţii, a Institutului anatomic, a noului Teatru Naţional, a numeroase şcoli şi licee etc. Iată doar câteva date privitoare la cele mai importante dintre ele, Universitatea şi Teatrul Naţional, două clădiri de mare anvergură arhitecturală pentru timpul respectiv, ambele proiectate de arhitecţi de renume european şi vizând, prin dimensiuni şi dotări nu

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

zilele în care au fost construite, ci pe acelea care urmau să vină. Antreprenorii care au răspuns de ridicarea clădirii Universității erau doi mari specialişti în clădiri monumentale, Troli şi Scotari. Pentru decorarea bibliotecii şi a aulei s-a recurs la serviciile arhitectului Alexandru Petrescu; plafonul bibliotecii a fost lucrat în stilul Renaşterii, iar aula a fost pictată de doi specialişti austrieci, Drach şi elevul său Muth. Aceştia au realizat sub cupola aulei o mare alegorie picturală, înfățişând la stânga filosofia şi astronomia, apoi medicina (cu un rănit condus de Esculap) şi botanica; la dreapta cupolei este reprezentat dreptul, sub figura regelui Carol I, şi alături jurisprudența; între ferestrele aulei se află pictate simbolic chimia, zoologia şi mineralogia; pe cupolă s-au făcut mai multe medalioane cu portretele foştilor profesori Grigore Cobălcescu, dr. Iacob Cihac, Simeon Bărnuțiu, Al. Papiu-Ilarian, Nicolae Suțu, Ioan Ghica, Gh. Săulescu, Ioan Popp, Alexandru Flechtenmacher şi Damaschin Bojincă. Pe frontonul clădirii se vor monta tot atunci mai multe medalioane, reprezentând pe Miron Costin, Vasile Lupu, Matei Basarab, mitropoliții Dosoftei şi Veniamin Costache, Gh. Asachi, Mihail Kogălniceanu, domnii Mihail Sturdza, Grigore Al. Ghica şi Al.I. Cuza, Vasile Alecsandri, August Treboniu Laurian. Urma să fie adăugate, şi nu ştiu dacă s-a mai făcut, şi cele ale profesorilor Christian Flechtenmacher şi Ioan Maiorescu, alături de cel al scriitorului Costache Negruzzi.

În ceea ce priveşte noul teatru, concepția vizionară a membrilor din Consiliului comunal, indiferent de culoarea lui politică, este de-a dreptul impresionantă. Învingând toate rezistențele şi îndemnurile la austeritate venite de la unii dintre proprii colegi şi dinspre capitală, s-a optat pentru un proiect ambițios, răspunzând şi mai clar solicitărilor secolului al XX-lea; dovada cea mai convingătoare o oferă şi azi clădirea, deşi aflată într-o interminabilă consolidare şi restaurare, care încă răspunde sub multe cerințe exigențelor unei săli moderne de spectacol. Societatea dramatică se constituie ca trupă de teatru național la 10 august 1878, prin hotărârea Comitetului teatral condus de primarul Scarlat Pastia. Reprezentațiile se dădeau într-o sală veche din Copou, aflată la intersecția dintre bulevard şi strada Toma Cozma. După cum se ştie, clădirea respectivă a fost distrusă de un incendiu şi trupa a fost obligată, ca şi astăzi, să joace în săli improvizate: sala Pastia, sala Sidoli. În 1891, Adunarea deputaților aprobă o subvenție de 800.000 de lei, la propunerea ieşenilor C.P. Constantiniu şi Miltiade Tzoni. La rândul ei, comuna, prin Consiliul comunal prezidat de primarul Vasile Pogor, completează necesarul de finanțare până la suma de 2 milioane de lei şi se adresează celebrei firme de arhitectură Hermann Helmer şi Ferdinand Fellner pentru proiect şi pentru realizarea construcției. Dintre numeroasele teatre proiectate de firma respectivă se numără cele din Wiesbaden, Zürich, Salzburg, Berlin (Teatrul Unter den Linden), Agram (Zagreb), Odessa.

În octombrie 1892, firma de arhitectură trimite la Iaşi planurile noului teatru, după ce la 16 iulie 1892, Fellner a venit şi a discutat cu reprezentanții Consiliului Comunal. După patru ani, la 1 decembrie 1896, noul Teatru Național a fost inaugurat. Au vorbit la ceremonia respectivă primarul N. Gane şi arhitectul Fellner, alături de actorul Emanoil Manoliu, cel care reprezentase pe lângă constructori instituția teatrală.

Este lesne de observat că, ținând cont de numărul de locuitori ai oraşului, la care se poate adăuga populația şcolară şi universitară, adică elevii şi studenții veniți din alte localități, hotărârile Consiliului local şi ale conducerii Universității, la care se adaugă aceea a Facultății de medicină care la 1900 inaugura noua clădire a Instiutului de anatomie, prin amploarea lor, pot să pară hazardate. Nu a fost aşa, şi dovada cea mai

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

bună este că după primul război mondial s-a simțit nevoia unor investiții materializate prin noua aripă a Universității şi prin clădirea Facultății de Medicină.

Am numit Mitropolia Moldovei, Universitatea şi rețeaua şcolară, factori de tensiune culturală pozitivă. Nu greşim dacă le adăugăm şi un altul. Oraşul era, la 1900, pentru întreaga Moldovă şi chiar pentru țară prin instituțiile sale un mare şi dinamic centru juridic şi de justiție: Facultatea de Drept, Curtea de Apel, Tribunalul de Iaşi, Judecătoria şi, în egală măsură, Baroul. Forța facultății este demonstrată de rezultatele examenelor de capacitate pentru funcția de judecător. La o astfel de competiție din anii aceia, s-au prezentat 78 de doctori în drept şi de licențiați din Bucureşti, 24 din Iaşi şi 4 din Paris. Reuşiți au fost 32 din Bucureşti, adică 41% dintre cei 78 prezentați; 14 din Iaşi, adică 57% dintre cei prezentați şi 2 de la Paris. Candidatul cu media cea mai mare era de la Facultatea de Drept din Iaşi, iar dintre primele 10 medii, 6 le aparțineau de asemenea ieşenilor.

Lăsând însă la o parte zona culturii instituționale, este necesară o privire rapidă şi asupra vieții culturale propriu-zise – societăți culturale, trupa teatrului, repertoriul ei, turneele artistice, gazetele, gazetarii şi mişcarea literară. Mediul intelectual ieşean era încă dominat de regretele provocate de mutarea la Bucureşti a Societății Junimea şi a revistei „Convorbiri literare". Migraseră, de asemenea, spre capitală tinerii intelectuali care făceau parte din grupul „generoşilor": V.G. Morțun, Ion şi Sofia Nădejde, Const. Mille. O dată cu plecarea lor, încetaseră, prin forța lucrurilor, şi inițiativele lor culturale: editarea de gazete socialiste şi a revistei „Contemporanul", activitatea editorială a lui Morțun, celebrele întâlniri din strada Sărărie din casele familiei Nădejde. O ultimă inițiativă a grupului socialist a fost tipărirea săptămânalului „Evenimentul literar", dar şi acest periodic fusese transferat în iulie 1894 la Bucureşti. Alte inițiative, de asociere sau de editare a unor reviste şi gazete vor umple însă, în bună parte, spațiile de interes cultural rămase astfel libere. Trebuie menționată în primul rând activitatea rodnică pe mai multe planuri a Societății Ştiințifice şi Literare, care fusese înființată în iulie 1889 şi care va publica revista „Arhiva" până la anul 1940. Din conducerea acestei societăți, care va organiza şedințe de comunicări, conferințe şi diverse congrese cu caracter național, au făcut parte Teodor T. Burada, A.D. Xenopol, Nicolae Beldiceanu, Grigore Buțureanu, Petre Răşcanu. Orientarea generală era una de factură istorică, de istorie a culturii şi de sociologie, iar publicul țintă îl constituiau intelectualii ieşeni, mai ales profesorii de liceu şi din mediul universitar, studenții şi elevii. O atenție specială se arăta, de asemenea, Basarabiei şi problemelor ei. Existau însă şi alte societăți, pe care le vom cita fără a intra în analiza activității lor, observând doar că toate contribuiau la menținerea unui tonus intelectual şi cultural ridicat şi, în bună măsură, de factură înnoitoare, modernă. Este vorba de Liga culturală, la care A.D. Xenopol era mentorul principal, Societatea pentru învățătura poporului român, Societatea ortodoxă a femeilor române, secția Iaşi, alături de mai multe asociații studențeşti. O mențiune specială merită Cercul cultural organizat lunar, începând din 1898, de profesorul universitar Ion Găvănescul acasă la el; aici aveau acces, pe lângă profesorii de la Universitate, care îşi asumau pe rând rolul de conferențiari, şi studenții cu preocupări ştiințifice sau artistice; conferințele erau însoțite de lecturi din încercările literare ale studenților şi de mici concerte oferite de studenții de la Conservator şi pregătite de Antonin Ciolan, şi el, atunci, student. În sfârşit, este necesar să fie înregistrată şi activitatea Alianței franceze, care prin Grupul regional Iaşi organiza periodic în amfiteatrul Liceului Național

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

„Cursurile libere de cultură şi limbă franceză”. Şi, în acelaşi sens, conferinţele prezentate regulat în cadrul Seminarului de slavistică al Facultăţii de Litere şi Filosofie. De altfel, Facultatea de Litere avea propriul program de conferinţe, care se adresau unui public larg, şi în cadrul căruia, alături de profesorii facultăţii, au vorbit şi Calistrat Hogaş, Gheorghe Ghibănescu, Theodor Speranţia.

În ceea de priveşte viaţa teatrală, se poate afirma fără ezitare că, înfruntând cu temeritate toate obstacolele ivite, între care lipsa, până la 1 ianuarie 1897, a unei săli corespunzătoare, fluctuaţiile bugetare, tendinţele migratoare ale vedetelor, diferenţele de vederi dintre actorii vârstnici şi aripa tânără − State Dragomir, Vlad Cuzinschi − în materie de repertoriu, regie, interpretare, Teatrul Naţional a cunoscut în a doua parte a deceniului 1890-1900 şi în deceniul următor o perioadă de stabilitate, de aliniere la direcţiile noi ale teatrului european şi de împlinire artistică. Este meritul trupei care beneficia de actori valoroşi: Mihail Arceleanu, continuator al tradiţiei lăsate de Matei Millo, şi cel care va transmite maniera de interpretare a rolului Chiriţei lui Miluţă Gheorghiu; i se alătura Atena Georgescu, admirabilă în rolurile feminine din comediile lui Caragiale; este actriţa care a statuat şi impus, prin originalitate şi umor, modalităţile de interpretare a rolului Vetei din *O noapte furtunoasă*; Mihail Popovici, neîntrecut în rolurile de tragedie ca şi Aglae Pruteanu, iar alături de ei, Mihai Ionescu; comicii Constantin Penel şi Pechea Alexandrescu; iar pentru partea modernă a repertoriului, Ibsen, Strindberg, Südermann, tinerii State Dragomir, menţionabil şi în *Hamlet*, Vlad Cuzinschi sau Mircea Pella şi Ion Morţun. Deloc neglijabil este şi rolul unuia dintre cei mai avizaţi oameni de teatru ai epocii, dramaturgul Haralamb G. Lecca, pe care Comitetul teatral îl însărcinase cu responsabilităţile directoratului de scenă şi care a ştiut să obţină aderarea trupei la efortul său de modernizare repertorială şi de reformare a interpretării.

O altă componentă a vieţii teatrale de atunci o constituie turneele unor personalităţi ale teatrului european: celebra tragediană Réjane, nu mai puţin celebra actriţă de la Burgtheater din Viena, Agatha Bârsescu, marele tragedian italian Ernesto Rossi, trupe formate din actorii de la Comedia Franceză, trupa de operetă Méaly, în frunte cu soprana Dorval, care, se spunea, „vrăjise Parisul”.

Strâns legate, şi oferind o adevărată foaie de observaţie a stării de sănătate culturală a oraşului, sunt zonele gazetăriei şi ale mişcării literare. Din raţiuni politice, trecerea lui Gr.A. Scorţescu la conservatori, dar în primul rând din raţiuni economice − efectele crizei din 1899 −, acum 109 ani, de 24 ianuarie 1900, cele două mari cotidiene ieşene, cu influenţă şi difuzare naţională, „Opinia” şi „Evenimentul” fuzionează, sub titlul „Evenimentul”. Această contopire va lua sfârşit după şase ani, la 15 noiembrie 1906, când „Opinia” va începe să apară din nou. Alături de „Evenimentul”, mai pot fi menţionate dintre multele periodice ieşene, alte două gazete de orientare independentă, „Noutatea” (1897–1898), condusă de poetul Virgiliu N. Cişman şi „Seara” (1896), condusă de Eugen Herovanu, apoi apărând, încă din 1890, „Ecoul Moldovei”, gazetă de dreapta, a actorului şi ziaristului Emanoil Manoliu. Pentru aceste publicaţii, ca şi pentru altele din acei ani, este caracteristică şi definitorie prezenţa în redacţie a scriitorilor ieşeni ai vremii. Aşa se face că, în bună parte, rostul politic al gazetelor este echilibrat de preocuparea pentru actualitatea culturală şi, în special, literară, atât din ţară, cât şi din Europa. Este greu de imaginat o fervoare spirituală, precum şi un nivel de exprimare intelectuală comparabile. Nu este exagerată afirmaţia că nimic nu se petrecea în marile

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)

culturi şi literaturi ale lumii care să nu fie semnalat şi comentat cu competenţă în paginile „Evenimentului", ale „Noutăţii" sau ale revistelor „Mişcarea literară şi artistică", scoasă în 1901 de Mihai Codreanu şi Eugen Herovanu, şi „Epigonii", editată în 1903 prin efortul aceloraşi, la care se adaugă şi Spiru Prasin. Pentru că o analiză a acestei mişcări literare, ieşeană prin forţa lucrurilor, dar fără un caracter strict local, presupune o cercetare aprofundată şi care poate fi singură subiectul unui studiu, iată doar o succintă schiţă a trăsăturilor ei caracteristice:

− interesul nedezminţit pentru tot ceea ce este nou în spaţiul intelectual şi literar naţional şi european; de aici, amplitudinea şi calitatea informaţiei pusă în circulaţie;

− profesionalismul şi competenţa comentatorilor;

− efortul de obiectivare;

− tendinţa de a depăşi abordarea de grup, ca şi pe aceea strict regională;

− încercarea de abordare a unor specii mai puţin cultivate la noi: drama psihologică sau romanul;

− deschiderea spre orientări literare noi: simbolism, parnasianism, naturalism;

− interesul pentru literaturi puţin cunoscute, cum ar fi cele nordice sau literatura rusă (mai ales Dostoievski);

− gama largă de preocupări culturale: filosofie, istorie a culturii, literatură, teatru, muzică şi arte plastice;

− tendinţa spre profesionalizare a gazetarului şi a scriitorului.

Numele scriitorilor şi ale gazetarilor care vor fi citaţi în continuare şi care au susţinut şi ilustrat toate aceste tendinţe sunt, cu o expresie de astăzi, de multe ori nedreaptă, cele ale unor personaje de raftul al doilea. Cei mai mulţi dintre ei, presaţi de exigenţele existenţei sau loviţi de destin, nu s-au realizat pe deplin, deşi aveau toate datele ca să o facă. Însă meritul lor cel mai mare este acela că au şi-au consumat energia, talentul şi capacitatea intelectuală într-o activitate culturală de cel mai bun nivel şi că au oferit prin demersul lor condiţii propice de realizare pentru generaţia de scriitori ieşeni care le-a urmat (Mihail Sadoveanu, Mihai Codreanu, Emil Gârleanu, George Tutoveanu, Al. Cazaban, I.M. Raşcu, B. Fundoianu, Al.A. Philippide ş.a.). Este vorba despre prozatorii, poeţii, autorii de piese de teatru şi gazetarii Ioan N. Roman, Virgiliu Cişman, Eugen Herovanu, Albert Hönigman, Gr.A. Morţun, Spiru Prasin, V. Scânteie, Adrian Millan, A. Steuerman, Matei Russu, Laurenţia Gribincea, Ioan Alexandrescu-Dafin, G. Botez-Gordon, Dimitrie Nanu, Max Caufman ş.a. Fără nici o exagerare, contribuţia lor la ceea ce s-ar putea defini drept o atmosferă intelectuală şi culturală specific ieşeană este nu doar meritorie, ci şi demnă de a fi studiată. În felul acesta, posteritatea, mai mereu ingrată, le-ar face dreptate.

The City of Iaşi in 1900. A Cultural Perspective

This conference offers a minute analysis of many aspects that create a perspective on what the city of Iaşi could offer towards the beginning of the 20th century: social, cultural, economic, political elements – all together built a complex chapter of Romanian history.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi
România

BDD-A881 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:49 UTC)